

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית

משפטים תשי"ז (חלק ג)

הנה אנכי שלח מלאך לפניך לשמך בדרךך

- קושית הרמב"ן: בפרשת משפטים לא סירב משה שילך עמהם מלאך, ולאחר חטא העגל בפרשת כי תשא ביקש שהקב"ה ילך עמנו בעצמו ולא ישלח מלאך. • ובדרשות הר"ן הקשה דמשמע סתירה בפסוקים מהו גרע טפי לענין אם יחטאו, אם ילך עמהם מלאך או הקב"ה בעצמו. • מה שייד להמלאך ענין כי לא ישא לפשעכם, והלא הסליחה הוא רק ביד הקב"ה. • כשיש ח"ו חשש כליה, בהכרח שיתעורר מדת הרחמים להצלת ישראל. • עשרת חכמים: גזירת פרעה רק על הזכרים היה קשה יותר מלבן שפקש לעקור את הכל כי לא היה בזה גזירת כליה ח"ו. • קודם חטא העגל, היו ישראל במדרגת מלאכי מעלה משעת מתן תורה, ואמצי לב ביראה, ולא היו עלולים לחטא. • הגאולה העתידה, והכח לזכות לזה, הוא רק ע"י שהקב"ה בעצמו ילך עמנו.

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ה לפ"ק

ובתוכו סעודת הוללות מ"מ שבת תשכ"ז

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מנדב זיין רופט: 1-718-388-5519 | אויטאמאטיש דורך קרעדיט קארד: 845-366-2793 #1700

לשון קדשו - קונטרס רבו (חלק ג) (8 מינוט תוך 65 וחסר חלקו) **קבאר** ★ ★ ★ ★

לשון קדשו:		ארץ ישראל: 072-3275205	קול אוצר יהודא	ברוקלין: 718-298-4641
929-522-1515		ענגלאנד: 0330-350-3110		ארץ ישראל: 072-3333419
דרוק 1 דערנאך 990 פאר די רעקארדינג פון די וואך.		פעקס: 718-650-2970		79 → 226 → 173
דווקא 3 פאר הערות דרוק 3				

• ברכת מזל טוב •

הר"ר יעקב עקיבא הירש הי"ו
לאירוסים בת - עב"ג החתן ישכר דוב נ"י
בן הר"ר יעקב יוסף וואלדמאן הי"ו

הר"ר רפאל עקשטיין הי"ו
לנישואי בנו החתן ישראל דוב נ"י - עב"ג בת
הר"ר ישראל אפרים פישל גאלדשטיין הי"ו

• יהם יעלו לזכרון •

הרה"ג החסיד, מגיד מישורים, רחם ומוקיר רבנו, מעורר השחר,
תלמיד מובהק מרביה"ק ז"ע ודבוק בתורתו ובמנהגיו
רבי ארי' לייבוש ז"ל וויינפעלד
ב"ר ישעי' יקותיאל הכהן ז"ל
נפטר כ"ה שבט תשפ"ד

הרב החסיד, נודע לתהלה, היה דבוק מאוד
ברבינו ובמשנתו, ורגיל בספרייו ובלשון קדשו
רבי נפתלי צבי ז"ל גאלדבערגער
ב"ר אברהם אבא ז"ל
נפטר כ"ו שבט תשפ"ג

האשה החשובה והצנועה, בימי המלחמה סבלה הרבה
ועמדה איתן באמונתה, והקימה ביתה בדרך אבותיה,
יגיע כפיה כי תאכל לעזור לבעלה בהרבעת התורה
מרת חיה ע"ה וואלדטער
בת הר"ר צבי ז"ל - נפטרה כ"ג שבט תש"פ
אשת הרה"ח ר' חיים ארי' ז"ל

האשה החשובה והצנועה בעלת מדות, קרמה ראש אשמורת
להתפלל לפני קונת, דקדקה במצוות ה' ונוהרה בקלה כבחמורה
מרת שרה גאלדא ע"ה פאלאטשעק
בת הר"ר צבי ישכר דוב ז"ל
אשת הרה"ח ר' נפתלי צבי ז"ל
(ביו"ר אשת הרה"ח ר' שמואל ברעשלע ז"ל)
נפטרה כ"ד שבט תשס"ה

אשה יראת ה' וחכמת לב, צנועה למופת, בעלת חסד ורחמים, עסקה בבקור
חולים וחסד של אמת, עזרה לבעלה בהרבעת התורה ובניהול המוסדות
הקדושים ומחנות רב טוב. לעשות רצון צדיק רביה"ק ז"ע
מרת שעניא ב"ר יחזקאל שרגא ז"ל
אשת הרה"ג החסיד ר' יהודא הכהן ז"ל ראזענבערג
נפטרה כ"ז שבט תשפ"ב

האשה החשובה מרת
שרה נעמיא ע"ה שווארטיץ
ב"ר קלונימוס יושע ז"ל
אשת ר' יצחק דוד הכהן ז"ל
נפטרה כ"ט שבט תשע"ז

האשה החשובה מרת
רוזל ע"ה האלבער
ב"ר ישעי' הלוי ז"ל הי"ד
אשת ר' שמואל מאיר ז"ל
נפטרה כ"ט שבט תשע"א

הרב החסיד רבי
שלמה יעקב
ז"ל ווייס
ב"ר חיים דוד ז"ל
נפטר כ"ט שבט תשס"ג

הרב החסיד רבי
משה אלי' ז"ל
עסטרייכער
ב"ר חיים אהרן ז"ל
נפטר כ"ח שבט תשל"ט

הרה"ח רבי
משה אפרים
ב"ר ארי' ז"ל
הערשקאוויטש

KolSatmar.com

טז

קושיות ודקדוקים בפסוק הנה אנכי שלח מלאך

קושיא ח - מתוך הדרוש

[להלן בפרשה (כג, כ-כא), הנה אנכי שלח מלאך לפניך לשמרה בדרך ולחביאך אל המקום אשר הכנתי, השמר מפניו ושמע בקלו אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם כי שמי בקרבך. (ח) והקשה הרמב"ן, דלהלן בפרשת כי תשא ביקש משה רבינו שלא ישלח מלאך, אלא הקב"ה בעצמו ילך עמו. וקשה למה כאן בפרשת משפטים לא סירב משה רבינו בזה, ושם לאחר חטא העגל סירב בזה, וכי ביקש משה להרויח בעבור מעשה העגל].

יז

קושיא ט - מתוך הדרוש

(ט) [ובדרשות הר"ן הקשה, דבכאן נאמר השמר מפניו ושמע בקלו אל תמר בו כי לא ישא לפשעכם וגו', אם כן משמע דגרע טפי באם ילך עמהם מלאך והם יחטאו, לפי שאין בידו לסלוח וכפירוש רש"י. ושם בפרשת כי תשא נאמר ושלחתי לפניך מלאך וגו' כי לא אעלה בקרבך וגו', ואמר שם הטעם כי רגע אחד אעלה בקרבך וכליתך, אם כן משמע להפוך דגרע טפי באם יחטאו כשילך הקב"ה בעצמו עמהם].

יח

קושיא י - מתוך הדרוש

(י) [ועוד הקשה הר"ן על מה שנאמר כאן בענין המלאך כי לא ישא לפשעכם, דמה שייך ענין המחילה להמלאך, והלא אפילו אם ילך עמהם מלאך הרי הסליחה הוא רק ביד הקדוש ברוך הוא ולא ביד המלאך].

יט

קושיא יא - מתוך הדרוש

(יא) [גם קשה עוד בפרשת כי תשא, דמאחר שאמר הקב"ה רגע אחד אעלה בקרבך וכליתך, אם כן למה שוב עדיין ביקש משה ואמר אם אין פניך הלקים אל תעלנו מזה, והלא נאמר לו מילתא בטעמא על דבר שליוחות המלאך].

קסא

ביאור בפרשת הנה אנכי שלח מלאך

[קושיא ח]

הקשה הרמב"ן, למה כאן בפרשת משפטים לא סירב משה כשנאמר לו שילך עמהם מלאך, ולהלן בפרשת כי תשא כשנאמר לו עוד הפעם כן לאחר חטא העגל, שוב ביקש משה שלא ישלח מלאך, אלא הקב"ה בעצמו ילך עמו. וכי יבקש משה להרויח בעבור מעשה העגל

מיט דעם קען זיין.

דער רמב"ן הקדוש פרעגט [בענין הפסוק] הנה אנכי שלח מלאך לפניך לשמרה בדרך. פרעגט דער רמב"ן הקדוש*, [דהלא] ווייטער אין פרשת כי תשא, נאכ'ן חטא העגל, [ווען] דער בורא כל עולמים האט געזאגט (לכ, ד) הנה מלאכי ילך לפניך, האט ער [משה רבינו] נישט געוואלט, [וואמר] אם אין פניך הלקים אל תעלנו מזה (לג, טו), האט ער נישט געוואלט ס'זאל קומען א מלאך, נאר הקדוש ברוך הוא אליין [ילך עמהם].

און פלוצים היצטערט 'דא' [בפרשתן] שטייט דאך הנה אנכי שלח מלאך לפניך

* ברמב"ן כי תשא (לג, יב): ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי. שאמרת לי הנה אנכי שלח מלאך, ואין זו הודעה, שאין אני חפץ בו, לשון רש"י. • ואיננו נכון בלשון הכתוב. ועוד, כי למה יאמר עתה כן, ובעת שנאמר לו הדיבור ההוא שתק ממנו, וכי יבקש עתה להרויח בעבור מעשה העגל. [ועיין שם פירושו בזה, ואכ"מ].

וְלִשְׁמֹרֶךְ בְּדֶרֶךְ וְלִהְיֵאֶפֶךְ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הִכְנֵתִי, אֹן עַר הָאֵט גְּאָרְנִישֵׁט גַּעזֶאָגט [דערקעגן. וזה צריך טעם] פֿאַרװאָס הָאֵט עַר 'דאָ' גְּאָרְנִישֵׁט גַּעזֶאָגט, עַר הָאֵט גְּאָר גַּעזֶשוּיגן.

[ולכאורה] וואָס איז דאָס. פֿאַר'ן חטא העגל הָאֵט עַר באַשטאַנענ² [שיהיה על ידי מְלֶאֶךְ], אֹן נאָכ'ן חטא העגל הָאֵט עַר שוין מַעַר פֿאַרלאַנגט [שיהיה רק ע"י הקב"ה בעצמו. והרי] נאָכ'ן חטא העגל זענען זיי דאָך שוין נאָך נידריגער געווען [במדרגתם, והאיך לאחר החטא] הָאֵט עַר שוין נישט געוואָלט לאָזן קיין מְלֶאֶךְ, נאָר הִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אַליין [יֵלךְ עמָם. וכי יבקש עתה להרויח בעבור מעשה העגל].

קסב

[קושיא ט]

ובדרשות הר"ן הקשה, דבכאן משמע דגרע מפי באם ילך עמהם מלאך והם יחטאו, וכדכתיב השֹׁמֵר מִפְּנֵי וְשָׁמַע בְּקוֹל אֵל תָּמַר בּוֹ כִּי לֹא יֵשָׁא לְפִשְׁעֵכֶם וגו', ובפרשת כי תשא משמע להיפוך דגרע מפי באם יחטאו כשילך הקב"ה בעצמו עמָם, וכאומרו שם רַנֵּעַ אַחֵר אֲעֵלָה בְּקִרְבְּךָ וּבְלִיתֶיךָ

[און] דער ר"ן פרעגט אין דרשות הר"ן³, פרעגט עַר [אז] ס'איז לכאורה אַ סְתִירָה [באם הליכת המלאך הוא מעלה או חסרון].

'דאָ' [בפרשתן] שטייט אין פסוק (כג, כא) הִשְׁמֹר מִפְּנֵי [וְשָׁמַע בְּקוֹל] אֵל תָּמַר בּוֹ, כִּי לֹא יֵשָׁא לְפִשְׁעֵכֶם עַר קַעַן נִישֵׁט מוֹחֵל זֵיין, כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ.

זעט דאָך אויס [אז] ס'איז אַרגער אַז ס'גייט אַ מְלֶאֶךְ, [שהרי הזהיר הכתוב] זאָלסט דיך בעסער היטן [מלחטוא] ווייל עַר קאָן נישט מוֹחֵל זֵיין, וואָרן עַר איז אַ שְׁלִיחַ [און] עַר קַעַן נִישֵׁט מוֹחֵל זֵיין, אַזוי זאָגט דאָך רש"י [פֿשט, אז] נאָר הִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אַליין איז בְּפִכָּה מוֹחֵל צו זֵיין, [אָבער] עַר איז אַ מְלֶאֶךְ, קַעַן עַר נישט מוֹחֵל זֵיין.

² פירוש: מִסְּקִים געווען, מלשון געקענט 'באשטיין'.

³ בדרשות הר"ן (ירוש ד): והוא שכל דבר שמשתלשל ונמשך על ידי האמצעיים, אמנם נמשך על יחס וסדור מן המשפיע אל המקבל, ולזה יצטרך שיהיה היחס ההוא שמור, וכל עוד שהמקבל לא יהיה מוכן לקבל, יתבטל היחס ההוא או יתקלקל. אבל מה שמגיע לאיזה נביא מאת השי"ת בלא שום אמצעי, אין שם שום יחס ולא יצטרך הכנת המקבל, אבל אם ירצה השי"ת יכוון העצם והאבנים, כמו שיכוון איש שלם היצירה, מעותד להיות שלם בשכלו. שהכנת המתפעלים לא תצטרך אלא בשפעים המשתלשלים על ידי אמצעיים, שהשפעתם מיוחדת ומוגבלת כפי השגת המקבלים. ואחרי שרצה השי"ת לזכות את משה ולנבאו מבלי אמצעי כמו שנרמז בפסוק פֶּה אֵל פֶּה אֲדַבֵּר בּוֹ (בהעלותך יב, ח), יחוייב שיהיה מוכן בכל עת בשוה, כי אין מעצור לה' להשפיע עליו תמיד, ואין השפעתו מוגבלת בהכנת משה. ○ ועל דרך זה יתבאר ענין אחד סתום בסדר זה (פרשת משפטים), שאמר הִנֵּה אֲנִי שֹׁלֵחַ מְלֶאֶךְ לְפָנֶיךָ וגו' הִשְׁמֹר מִפְּנֵי וְשָׁמַע בְּקוֹל וגו' כִּי לֹא יֵשָׁא לְפִשְׁעֵכֶם כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ. ויש בפסוקים אלו שאלות גדולות. האחד, במה שהחמיר והפחיד את ישראל שלא ימרו בו, כי לא ישא לפשעם, ונראה שהוא כאומרו אַל תַּחשְׁבוּ לַהֲתַנְּהַ עִמּוֹ כֹּאשֶׁר נִהְגַּתֶּם עִמִּי, שהייתם ממרים פי ואני הייתי סולח לפשעכם, כי אין זה מדרכו, כִּי לֹא יֵשָׁא לְפִשְׁעֵכֶם כאשר סלחתי אני. ואם כן יראה שיהיה ענינו הפך מה שכוון בו, והוא כי השי"ת אמר וְשִׁלַּחְתִּי לְפָנֶיךָ מְלֶאֶךְ וְגִרְשִׁיתִי אֶת הַכְּנַעֲנִי וגו' כִּי לֹא אֲעֵלָה בְּקִרְבְּךָ כִּי עִם קָשָׁה עָרַף אֶתֶּה פֶּן אֲכַלְךָ בְּדֶרֶךְ. נראה מזה כי לתועלת ישראל היה מיועד אותם לשלוח לפנייהם מלאך, מפני שהיו חוטאים תמיד, ויקל ענינם יותר עם המלאך ממה שיקל עניניהם עם השי"ת. ומקרא מוכיח בהיפך, שאומר כִּי לֹא יֵשָׁא לְפִשְׁעֵכֶם, כלומר כאשר סלחתי אני. ○ והשאלה השנית, איך אמר כִּי לֹא יֵשָׁא לְפִשְׁעֵכֶם, וכתב רש"י שהרי שליח הוא ואין בידו לסלוח. וזה דבר מתמיה, כי אין ראוי שתבא הסליחה ממנו, אבל מהשי"ת אשר ממנו הסליחה, והוא יכול לסלוח כמבראשונה. ואם נאמר, שירצה לומר שהשי"ת לא ירצה לסלוח מפני שהקלנו בכבודו, אין ראוי שיאמר כִּי לֹא יֵשָׁא לְפִשְׁעֵכֶם, אבל היה ראוי שיאמר כִּי לֹא אֲשָׁא לְפִשְׁעֵכֶם וכו'. וכן אומרו הִשְׁמֹר מִפְּנֵי וְשָׁמַע בְּקוֹל אֵל תָּמַר בּוֹ, ואין לנו לקבל מצוה או אזהרה אלא מה' לבדו. [והנמשך כאן בחירוצו מובא להלן בהנהגה ז].

⁴ ברש"י בפרשתן (כג, כ-כא): הִנֵּה אֲנִי שֹׁלֵחַ מְלֶאֶךְ. כאן נתבשרו שעתידין לחטוא, ושכינה אומרת להם כִּי לֹא אֲעֵלָה בְּקִרְבְּךָ: אֵל תָּמַר בּוֹ. לשון הַמְרָאָה, כמו (יהושע א, יח) אֲשֶׁר יִמְרָה אֶת פִּיךָ: כִּי לֹא יֵשָׁא לְפִשְׁעֵכֶם. אינו מְלֻמָּד בכך, שהוא מן הַפֶּת שְׁאִין חוֹטְאִין. ועוד שהוא שליח, ואינו עושה אלא שליחותו: כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ. מחובר

און 'דאָרטן' [בפרשת כי תשא] שטייט פאַרקערט, נאָכ'ן חטא העגל שטייט (לג, ה) רַגַע אַחַד אַעֲלָה בְּקִרְבְּךָ וּבְלִיתִיךָ, [ונמצא] איז דאָךְ 'דעס' אַרגער [אם יהיה שלא ע"י מלאך, ולכן] דער בורא פֿל עולמים האָט געגעבן [אן עצה] הִנֵּה מַלְאָכִי יֵלֵךְ לְפָנֶיךָ, ווייל אַז דער בורא כל עולמים אליין וועט גיין, איז חס ושלום פֿלִיגה". זעט דאָך אויס אַז ס'איז אַרגער אַז דער בורא פֿל עולמים אליין גייט. און 'דאָ' שטייט פאַרקערט.

קסג

[קושיא י']

ועוד הקשה למה שנאמר כאן בענין המלאך כי לא ישא לפשעכם, והלא בכל אופן הסליחה הוא רק ביד הקב"ה, ומה שייך ענין המחילה אצל המלאך

און דערנאָך [הקשה עוד הר"ן] וואָס איז דער לאַ ישא לפשעכם.
[וכי] דאָרף 'ער' [המלאך] דען מוחל זיין, [והלא] די מחילה קען ווייטער זיין ביי הקדוש ברוך הוא, כאָטש דער מלאָך גייט [מיט אידן].
לכאורה דאָרף מען דאָך פאַרשטיין [כוונת הכתוב בזה].

קסד

[קושיא יא']

גם קשה עוד בפרשת כי תשא, דמאחר שאמר הקדוש ברוך הוא רַגַע אַחַד אַעֲלָה בְּקִרְבְּךָ וּבְלִיתִיךָ, אם כן למה שוב עדיין ביקש משה ואמר אם אין פְּנִיךָ הַלְכִים אֵל תַּעֲלֶנּוּ מִזֶּה, והלא נאמר לו מילתא בטעמא על דבר שליחות המלאך

און דערנאָכדעם, עקסטערדעם איז נאָך קָשָה אויך [שם בפרשת כי תשא], אַז דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט רַגַע אַחַד אַעֲלָה בְּקִרְבְּךָ וּבְלִיתִיךָ, [אז] חס ושלום [חשש] פֿלִיגה [יש בזה, אם יהיה ע"י הקב"ה בעצמו, אם כן האיד] צום סוף האָט ער גאָר פאַרלאַנגט [אז] ניין, [שאמר] אַם אֵין פְּנִיךָ הַלְכִים [אַל תַּעֲלֶנּוּ] מִזֶּה. [והלא] מ'האָט דאָך אים געזאָגט אַ מִלְתָּא בְטַעֲמָא, מ'האָט דאָך דאָס געזאָגט פאַרדעם, ווייל ס'איז חס ושלום אַ ביטערער חָשֶׁשׁ. וואָס דען האָט ער פאַרלאַנגט [שלא יהיה כן].

קסה

ישוב קושיא ז'

נאָר קאָן זיין, קלער איך [אז] הִיא הַנּוֹתֶנֶת¹, [און] ס'איז נישט קיין סְתִירָה אויך נישט.
ער דער ר"ן פלאָגט זיך דאָרטן זייער עס צו פאַרענטפערן, [עפעס] חילוקים מאַכט ער², [אַבער] איך מיין אפשר פשוט [אז] ס'איז נישט קיין סְתִירָה.

לראש המקרא, הַשֹּׁמֵר מִפְּנֵיו, כי שמי משותף בו.

¹ וכדמפרש ברש"י כי תשא (לג, א): כי לא אַעֲלָה בְּקִרְבְּךָ. לכך אני אומר לך וְשִׁלַּחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ: כי עם קָשָה עָרַף אֶתָּה. וכששכינתי בקרבכם ואתם ממרים בי, מרבה אני עליכם זעם.
ועוד שם (לג, ה): רַגַע אַחַד אַעֲלָה בְּקִרְבְּךָ וּבְלִיתִיךָ. אם אעלה בקרבך ואתם ממרים בי בקשיות ערפכם, אזעום עליכם רגע אחד שהוא שיעור זעמי, שנאמר (ישעי' כו, כ) חֲבִי כִמְעַט רַגַע עַד יַעֲבֹר זַעַם, ואכלה אתכם. לפיכך טוב לכם שאשלח מלאך.

² דכשהוא ע"י הקב"ה בעצמו, אף שנאמר בזה רַגַע אַחַד אַעֲלָה בְּקִרְבְּךָ וּבְלִיתִיךָ, מחמת זה גופא יש בזה הצלה לישראל, לפי שעל זה יש שבועה מהקב"ה אי אפשר להיות ח"ו כליה, וכמבואר להלן (באות קסח).

³ בדרשות הר"ן (שם בהמשך): אבל התשובה בזה על הדרך שכתבנו (מובא לעיל בריש ג), והוא שאומרו כי לא אַעֲלָה בְּקִרְבְּךָ כי עם קָשָה עָרַף אֶתָּה פֿן אַכְלֶךְ בְּדָרְךָ, ואומרו כי לא ישא לפשעכם, הם דברים מתנגדים, אבל על כוונות שונות. והוא שהרע שיגיע להם מצד שיעברו דברי השי"ת בהיותו מתיחד בהנהגתם, אמנם הוא מצד הַמְּרִי בְּדָרְךָ והעונש על עברם בְּדָרְךָ, ויגיע מזה חשש כליון להם, לא הפסד דרכם לבד, והוא אמרו פֿן אַכְלֶךְ בְּדָרְךָ, וזהו עונש עצום לירא ממנו מאד. אבל הרע המגיע מצד עֲבֹר דבר המלאך, אינו על צד העונש, אבל על צד שיתבלבל השפע והסידור המגיע להם ממנו, וזה עם היות שאי אפשר תיקונו, אין החשש גדול כל כך כמו שהיה בהיות השי"ת מתיחד בהנהגתם, שהיה מסוכנין מהכליון הגמור. • וביאור הענין הזה, כי בהיות השי"ת

קסו

בהקדמת ספר עטרת חכמים להבדוק טעם, מבאר מאמר ההגדה שפָּרַעָה לא גָּזַר אֱלֹהִים עַל הַזְּכָרִים וְלָבֵן בְּקֶשׁ לְעֶקְרוֹ אֶת הַכֵּל. דהכוונה כי גזירת פרעה היה יותר קשה, והיה צריך יותר נס להנצל, מגזירת לבן. כי גזירת לבן היה גזירת כליה, ועל זה כבר יש שבועה מהקב"ה שלא יכלו ישראל, אבל גזירת פרעה שהגיה את הנקיבות, עדיין לא היה בזה גזירת כליה

[דהנה] איך האב דאס פאָריגע מאַל^ח נאָכגעזאָגט, דעס וואָס דער עטרת חכמים [להגאון בעל ברך טעם] זאָגט אין די הקדמה^ט, [לבאר מאמר הברייתא דהגדה של פסח] צא וְלָמַד מֶה בְּקֶשׁ לָבֵן הָאֲרָמִי לַעֲשׂוֹת לְעֶקֶב אֲבִינוּ, שְׁפָרַעָה לֹא גָזַר אֱלֹהִים עַל הַזְּכָרִים וְלָבֵן בְּקֶשׁ לְעֶקְרוֹ אֶת הַכֵּל.

[דלכאורה הר"ן ביי די הגדה וויל מען דאך מַסְפֵּר זיין די נְסִים פון יציאת מצרים, [און] צום סוף דערציילט מען אז ס'איז נאך דא גרעסער'ס ווי יציאת מצרים, אז פֿרַעָה

מתייחד בהנהגתם, אם ימרו את דברו, אמנם היה משיג להם הרע מצד העונש, ויש בזה להקל ולהחמיר. אמנם להחמיר מצד מה שיהיה ראוי לעונש גדול מספיק לכלותם, והוא אומרו פֶּן אֶכְלֶךָ בְּדֶרֶךְ. ואמנם להקל, מצד שאם ירצה השי"ת לסלוח חטאתם, יהיו מוכנים לקבל שפעיו והנהגתו כבראשונה, כי השפעים הבאים מהשי"ת בלי אמצעי, אינם נתלים בהנחת המקבלים כמו שכתבתי, והשי"ת לחמתו על ישראל ומיראתו פן ישיגם הכליון על צד העונש, אבל הודיעם שהם צריכים ללכת כפי מה שיהיגם המלאך, והוא אומרו הִשְׁמַר מִפְּנֵי וגו', ואין זה על דרך מצוה ואזהרה, אלא על צד המשל, שאם תגיע הנבואה לנביא באמצעות המלאך הזה שילחמו ראשונה עם האמורי, לא יעברו דבריו להלחם עם החתי והפריז, כי יגיעם מזה רע, אי אפשר לקוות ממנו הסליחה. והוא כי השפעים המסודרים על ידי אמצעים, מיוחדים ומוגבלים, אי אפשר שישתנו, ואינם כפועלים המסודרים שלא על ידי האמצעים. ולפיכך עם היותם בטוחים מהכליון הבא על צד העונש, צריכים מאד להשמר מהרע המגיע שלא על צד העונש, אבל על צד הפסד ההנהגה והסידור, אשר אי אפשר לקוות תמורתו אם תהיה הנהגת המלאך מתייחדת בעת ההיא בארץ מה, ואם ילכו אל ארץ אחרת איך יקונו תיקון, זה אי אפשר בשום פנים. והמלאכים אין ספק שיש להם הנהגות מיוחדות ועל ענינים מיוחדים, כמו שאנו רואים בדניאל (י) שר מלכות יון, ושר מלכות פרס. ואמר בפרק ערבי פסחים (ק"ח). בשעה שהפיל נבוכדנצר לחנוניה מישאל ועזריה בתוך כבשן האש, עמד יורקמי שר של ברד לפני הקב"ה ואמר אלך ואצנן את הכבשן, עמד גבריאל לפני הקב"ה ואמר אין כבודו של הקב"ה בכך, אלא אני שר של אש אלך ואקרו מבפנים ואקדיח מבחוץ, כדי שיהיה נס בתוך נס. הנה מבואר שאם לא על דרך פלא, אין כחו של יורקמי אלא לקרר, ולא כחו של גבריאל אלא לחמם, וכן ההיקש בשאר. הנה אם כן מי שיתנהג על צד השפעת מלאך, אם ישנה בצד קיבול השפעתו, אי אפשר לקוות ליקונו, מפני זה אמר ב' לא יִשָּׂא לְפִשְׁעָם. [ועיי'ש עוד מ"ש בישוב קמשיית הרמב"ן דלעיל בקושיא ח].

^ח בליל שבת שמות תשי"ז. ונדפס בחידושי תורה תשי"ז (ח"א עמוד 53-54), וחלק מזה הועתק הולך (בכערה יא).

^ט בספר עטרת חכמים, בסוף הקדמת המו"ל כתב ז"ל: בכדי שלא להוציא הנייר חלק הנייז להביא מה ששמעתי בשם דודי זקני הגאון המחבר ז"ל. הגדה לליל שמורים, וְכָל הַמְּרָקָה לִסְפֵּר בִּיצִיאת מצרים הִרִי זֶה מְשֻׁבָּח, מְעֻשָּׂה בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וכו', בכאן הראה בעל המגיד עוצם כחו ותוקף גבורתו לפאר לרומם ולהגדיל הנס של יציאת מצרים, ופתאום הנו כסותר את דבריו ומביא ראיות להקטין הנס של יציאת מצרים לבעבור שהיה לנו כמה ניסים אחרים גדולים ונפלאים יותר ויותר, באומרו וְהִיא שְׁעֻמָּה לְאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ שְׁלֹא אֶחָד בְּלִבָּד עָמַד עֲלֵינוּ וכו', אֵלָּא שְׁכָבֵל דּוֹר וָדוֹר וכו', צֵא וְלָמַד וכו', וְלָבֵן בְּקֶשׁ לְעֶקְרוֹ אֶת הַכֵּל. • וליישב דברי בעל הגדה אמר הגאון בעל המחבר ז"ל, בהקדם לבאר דברי הפסוק (בלק כג, י) לָכֵן גָּזַר אֱלֹהִים אֶל מִקּוֹם אַחֵר וגו', לכאורה מה ראה בלק תועלת במקום אחר. אולם יוכל להיות, אחרי שראה בלק שלא היה בידו בלעם לקלל את ישראל, חשב בדעתו אולי הוא מפאת שלא היה בידו לקלל בשום קללה אחרת זולת בתיבת 'עַלְם', כמאמר הגמרא בכמה מקומות (ברכות ז. וסנהדרין קה) ובעבודת זרה (ד), קָל זֶעַם בְּכָל יוֹם (תהלים ז, יב), וכמה זעמו רגע. ובתוספות (עבודה זרה ד: ב) ד"ה רגע כמימרא, שבלעם לא היה יכול לומר בשעה מועצת כזאת רק תיבת 'עַלְם'. וקללה כזו מבלתי אפשרי שיחול על ישראל, כי השי"ת הבטיח לאבותינו שלא לעשות עמנו קִלְקָה, וכן פירש רש"י בחומש (בלק שם, ט) וּבְגוֹיִם לֹא יִתְּשֻׁבָּה, בתרגומו, לא יהיו נעשין קִלְקָה ליהויה בין העמים. וְכָל הַקְּרִים בִּלְק לֵאמֹר לְבָלַעַם לָכֵן גָּזַר אֱלֹהִים אֶל מִקּוֹם אַחֵר וגו' נֶאֱסַף קִצְצֵהוּ תְרָאָה 'יָכֹל' לא תִרָּאָה וגו', כוונתו בזה, אולי כשישים את נפשו לקלל רק 'מקצת' ישראל, יהיה מקום שיחול קללתו. אולם השי"ת ברוב רחמיו הפיר מחשבות ערומים, ונתן רסן בפיו שבל יקוב את ישראל אף מקצתם. • ועתה מובן כוונת המגיד גם בדברים האחרונים להגדיל הנס של יציאת מצרים יותר משארי כל הניסים. כי אף שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו, אינבזה רבותא כל כך שהקב"ה מצילנו מידם, לבעבור שהבטיח לנו שלא לכלותינו. צֵא וְלָמַד מֶה בְּקֶשׁ לָבֵן הָאֲרָמִי לַעֲשׂוֹת לְעֶקֶב אֲבִינוּ, וְלָבֵן בְּקֶשׁ לְעֶקְרוֹ אֶת הַכֵּל. אבל פרעה שלא גזר רק על הזכרים, והיה מקום שיקריים גזירתו, ולכן הנס שעשה הקב"ה והציל אותו מיד פרעה, היה גדול יותר מכל הניסים אחרים. עד כאן דפ"ח.

הָאֵט נישט געוואָלט נאָר די זכָרים, און ער [לָכֵן] הָאָט געוואָלט נאָך מער, [אם כן] איז מען דאָך מַקְטִין דעם גַס פון יציאת מצרים.

קסז

זאָגט ער ניין, אין הכי נמי, ווייל ער [לָכֵן] געוואָלט אַלעס [לכן לא היתה גזירתו קשה, ווייל] 'כָּלִיָּה' איז נישט מעגליך ס'זאל דורכגעפירט ווערן, וואָרן ס'איז אַ שְׁבוּעָה, הקדוש ברוך הוא הָאֵט געשוואוירן^א אַז קיין כָּלִיָּה קען נישט זיין, [וממילא] אַז ער הָאָט געוואָלט כָּלִיָּה, 'די' גזירה איז נישט קיין רְבוּתָא אַז זי איז בְּטֵל געוואָרן, וואָרן דאָס 'מוז' בְּטֵל ווערן.

[אָבער] פֿרעה הָאָט לֹא גָזַר געווען נאָר עַל הַזְכָּרִים, איז דאָך עס נישט קיין 'כָּלִיָּה', [וממילא] דעם איז שוין אַ שווערע גְזִירָה, איז אַ גרעסער גַס נִיצוּל צו ווערן^א.
[עד כאן דברי העטרת חכמים].

קסח

ועל דרך זה יתיישב הסתירה שהקשה הר"ן (בקושיא ט), דלעולם שילוח מלאך הוא חסרון. דכשהוא ע"י הקב"ה בעצמו, אף שנאמר בזה רָגַע אַחֵר אַעֲלֶה בְּקֶרְפֶּךָ וְכִלְיֹתֶיךָ, מחמת זה גופא יש בזה הצלה לישראל, לפי שעל זה יש שבועה מהקב"ה אי אפשר להיות ח"ו כליה, ובעל כרחך שיתעורר מדת הרחמים על ישראל להצילם

דאָס קען זיין [גם לענינינו] איז טאַקע דאָ בְּהָא תְּלִיָּא. מיט דעם איז די סְתִירָה נישט קָשָׁה, אדרבה טאַקע היא הַנּוֹתֶנֶת, [אז ווייל] הקדוש ברוך הוא הָאֵט געזאָגט רָגַע אַחֵר אַעֲלֶה בְּקֶרְפֶּךָ, [און] חס ושלום אַז מ'איז פּוֹגֵם, אַקעגן דעם בורא כל עולמים אַליין אַז מ'איז פּוֹגֵם, איז חס ושלום כָּלִיָּה, ממילא מוז עפעס געשען, מוז זיך דערוועקן די מִדַּת הַרְחָמִים אויף אידן, [ווייל] ווען ס'איז אַ פֶּחַד פון כָּלִיָּה מוז זיין אַ מִדַּת הַרְחָמִים. אָבער אַז ס'גייט אַ מְלָאךְ, דאָרט איז דאָך נישט קיין כָּלִיָּה, נאָר אַנדערע ביטערע עוֹנָשִׁים, איבערדעם איז עס גרויס פֶּחַד.

קסט

ישוב קושיא י - והמשך ישוב קושיא ט

וזהו שנאמר כי לא יֵשָׂא לִפְשַׁעְכֶם, לפי שאז יתכן שיתגבר מדת הרין בעולם וח"ו לא יתעורר מדת הרחמים, לפי שאין אז חשש כליה ח"ו, רק חשש עונשים אחרים קשים

איבערדעם איז לֹא יֵשָׂא לִפְשַׁעְכֶם, וואָרן נאָר 'שְׁמִי' בְּקֶרְבּוֹ, אַז ס'איז נישט איך אַליין איז דאָך נישט קיין כָּלִיָּה, ממילא חס ושלום פֶּאָר אַנדערע עוֹנָשִׁים דאָרף מען גרויס סִיעֲתָא דְשְׁמִיָּא [להנצל מזה, ווייל דעמאלטס] איז שווערער דער מְחִילַת עוֹן, [און ס'איז] חס ושלום הַתְּגַבְּרוּת הַדִּינִים.

^א כנזכר בפרשת בחקותי (כו, מד) ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתי ולא געלתי 'לכלתם' להפך בְּרִיתִי אִתָּם וגו'. [ובעטרת חכמים מציין ש"ה גם בדברי התרגום ורש"י בפרשת בלק]. ועיקר השבועה הוא ממה שכבר נשבע הקב"ה להאבות הק' שלא יכלה זרעם, וכנזכר ברש"י שלח (יד, יב) [אֲפָנוּ בְּדֶבֶר] אֲוֹרֶשְׁנוּ, לשון תירוכין כתרגומו, ואם תאמר מה אעשה לשבועת אבות, וְאֶעֱשֶׂה אוֹתָךְ לְגוֹי גָּדוֹל, שאתה מזרעם.

^א ועיין שם בחידושי תורה תשי"ז (עמוד שפ"ט-שצ) מה שהוסיף רבינו ביאור על דברי העטרת חכמים, וז"ל: ובזה מובן שפיר למה הוצרך פרעה לומר להן וְאִם בַּת הָיָא נְחִיָּה, דאם היה גזור על כולם להמית, לא היה יכול להתקיים גזירתו, שהרי כליה אי אפשר להיות, ופרעה ידע מזה, על כן הוצרך לומר וְאִם בַּת הָיָא נְחִיָּה. ○ אמנם עדיין קשה, דמיד שצוה להרוג את הזכרים, אף על פי שיחיו הנקבות, הרי הוא כליה, דאם אין זכרים אין יכולים להמשיך הדורות, אם כן במה הבטיח עצמו פרעה שוודאי יקויים גזירתו במה שיחיה הנקבות, הרי אין זה כלום אם לא ישייר גם הזכרים. ○ אולם פרעה היה לו חשבון, דאם יהרוג את הזכרים, אז בהכרח יתערבו בנות ישראל בין המצריים, והדין הוא (ש"ע אה"ע ד, יט) דעכו"ם הבא על בת ישראל הולד כשר, אלא שהוא פגום, אם כן כָּלִיָּה לא יהיה, שהרי נקראים זרע ישראל גם אם הזכרים הם מצריים, ורצה לפגום את זרע ישראל, כדי שיהיו פגומים, ושפיר יוכל להתקיים גזירתו ח"ו. [ועיי"ש עוד באורך מה שמבאר רבינו ליישב בזה עוד ענינים בפרשת שמות, ואכמ"ל].

קע

וואָרן ביי פֿלֶה מוז דער מִדַּת הַדִּין אַליין אויכעט שטיל בלייבן, ווייל מ'ווייסט דאָך [אז] ס'איז נישט מעגליך, ס'איז אַקעגן אַ שְׂבוּעָה, מוז מען צולאָזן עפּעס אַ פֿח הַרְחָמִים. ממילא אַז ס'איז שוין דאָ דער פֿח הַרְחָמִים, ווערט מען שוין נִיצוּל. אָבער דאָ אַז ס'האַלט נישט ביי פֿלֶה [אזי הפחד יותר גדול].

קעא

איבערדעם איז דאָס נישט קיין סְתִיפָה, נאָר טאַקע הִיא הַנוֹתֶנֶת, איבערדעם איז דאָס אַרגער.

קעב

ישוב קושיא יא

ועל כן דייקא לפי שאמר הקב"ה רַגַע אֶחָד אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ וְכִלְיִתְּךָ, שאו בהכרח שיתעורר מרת הרחמים להצלתם של ישראל, לכן שוב ביקש משה ואמר אִם אֵין פְּנֵי הַלִּבִּים אֶל תַּעֲלֶנּוּ מִנֶּח, כי זה טוב משהיה ע"י שליחות מלאך

און משה רבינו האָט אָבער 'פאַרדעם' טאַקע נאָר געוואָלט אַז דער בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים אַליין זאָל גיין [מיט אידן]. ווייל ער האָט מוֹרָא געהאַט, ווייל נאָכ'ן חטא העגל, [ווען] אידן זענען געווען אַזוי שְׁפֵל, האָט ער שוין מוֹרָא געהאַט [אז] זיי זענען עָלוּל געווען לְחַטָּא, נאָכ'ן חטא העגל האָט ער געזען שוין אַז ס'איז דאָ חֲטָאִים, האָט ער זיך געפֿאַרַכטן [שמו יחטאו ויהיה התגברות הדינים ח"ו]. ולכן האָט ער נישט געוואָלט נאָר [אז] הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אַליין [ילך עמהם, שאז יש חשש של רַגַע אֶחָד אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ וְכִלְיִתְּךָ' און] דעמאָלטס וועט מוזן זיין מִדַּת הַרְחָמִים [להציל את בני ישראל מיד כליה ח"ו, וכמו שנשבע הקב"ה להאבות שלא יכלה זרעם לעולם].

ס'איז 'טאַקע פאַרדעם', ווייל ס'איז רַגַע אֶחָד [אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ] וְכִלְיִתְּךָ.

קעג

וגם הקב"ה עצמו הודיע לו זה באומרו רַגַע אֶחָד אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ וְכִלְיִתְּךָ, בכדי שיתעורר משה רבינו לבקש רחמים על הדבר. וכעין שאמרו חז"ל בענין שנאמר למשה וְעַתָּה הִנֵּיחָה לִי וגו', שבוה פתח לו הקב"ה פתח שידע שבו הדבר תלוי להתפלל על הצלת ישראל

[און] הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא האָט אים דאָס מוֹדִיעַ געווען [באומרו רַגַע אֶחָד וגו'], טאַקע [בכדי] ער זאָל וויסן מִתְפַּלֵּל צו זיין [דערויף. וכעין] אַזוי ווי אויבן²¹ [ווען] ער האָט געזאָגט [וְעַתָּה] הִנֵּיחָה לִי²², מ'האָט אים געגעבן כֶּח ער זאָל מִתְפַּלֵּל זיין, [און] ער זאָל דאָס 'דורכצעצן' [לפעול רחמים, להצלתן של ישראל].

קער

ישוב קושיא ח

וכאן בפרשת משפטים, לפי שעדיין היה קודם חטא העגל, ובני ישראל היו במדרגת מלאכי מעלה משעת מתן תורה, ואמיצי לב ביראה, ולא היו עלולים לחטוא, לכן לא חשש משה כל כך שמו יחטאו ויתחייבו עונשים קשים

אָבער הִיצַט [בפרשתן] פאַרן חטא העגל, זענען זיי נאָכנישט געווען אַזוי עָלוּל לְחַטָּא²³, האָט ער נישט מוֹרָא געהאַט [אז] ס'וועט זיין אַזעלעכע ביטערע חֲטָאִים חס

²¹ לעיל מיניה בפרשת כי תשא (לב, י).

²² וכדמפרש ברש"י כי תשא (שם): הִנֵּיחָה לִי. עדיין לא שמענו שהתפלל משה עליהם, והוא אומר הִנֵּיחָה לִי. אלא כאן פתח לו פתח והודיעו שהדבר תלוי בו, שאם יתפלל עליהם לא יכלם. [ומקורו בגמרא ברכות (לב). ובשמות רבה (מב, ט).] • וברש"י ואתחנן (ג, כד): אָתָּה הַחֲלוּת לְהִרְאוֹת אֶת עֲבָדְךָ. פֶּתַח, להיות עומד ומתפלל אף על פי שנגזרה גזירה. אמר לו ממך למדתי, שאמרת לי וְעַתָּה הִנֵּיחָה לִי, וכי תופס הייתי כך, אלא לפתוח פתח שָׁבִי היה תלוי להתפלל עליהם. כמו כן הייתי סבור לעשות כעשוי.

²³ שהיו במדרגת מלאכי מעלה משעת מתן תורה, ואמיצי לב ביראה, וכמו שכתב רש"י במס' עבודה זרה (ד: ד"ה לא עשו) דגיבורים ושליטים ביצרם היו, ולא היה ראוי להתגבר יצרם עליהן. – וכן להלן שם כתב רש"י: מִי

ושלום [עד כדי] אויף אַ גזירה פון כְּלִיָּה, [ולכן] האָט ער נישט מוֹרָא געהאַט אפילו ס'איז אַ מְלָאךְ, האָט ער אויך גערעכנט [כי] מ'וועט נישט זינדיגן, קאָן זיין טאַקע פאַרדעם [אדרכה הליכת המלאך יגרום שבאמת לא יחטאו, וכמו שהזהיר] הַשְׁמֵר מִפְּנֵי [ושמע בקלו] אַל תִּמַּר בוֹ, כִּי לֹא יִשָּׂא לְפָשְׁעֶכֶם.

קעה

אבל בפרשת כי תשא, דייקא עבור שהיה אחר חטא העגל, ושוב היו עלולים לחטוא ח"ו, לכן ביקש משה שלא ילך עמהם מלאך רק הקב"ה בעצמו, ועי"ז יוכרח להתעורר מדת הרחמים על ישראל, לקיים שבועת הקב"ה להאבות שלא יכלה זרעם

איבערדעם [דייקא] נאָכ'ן חטא העגל האָט ער זיך געפּאַרכטן.

פאַר'ן חטא העגל האָט ער נישט מוֹרָא געהאַט [אם ילך מְלָאךְ] ווייל ער האָט געוואוסט אַז אידן וועלן נישט זינדיגן, זיי האָבן נאָך געהאַט אַ שטאַרקע חֲזָקָה, האָט ער נישט געשראַקן זיך אפילו [אַז] אַ מְלָאךְ וועט גיין [מיט זיי].
אַבער נאָכ'ן חטא העגל ער האָט געזען [אַז] מ'איז [שוין] עֲלֹל לַחֲטָא, האָט ער זיך געבעטן [אַז] נאָר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַלײן [ילך עמנו].

קעו

וכן בגאולה העתידה, כשלא יהיה לנו הצדיקים בדור האחרון, ולא יהיו זכותים להנאל, תהיה הגאולה לזה רק על ידי כח הקב"ה בעצמו, ולמענו יתברך. ועל כל זה כבר ביקש משה באומרו אִם אֵין פְּנִיָּה הִלְכִים אֶל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה [ווייל] דער אָמֶת, איז דער פֶּחַד זייער גרויס, [און] אונז קאָן מיר נאָר ניצול ווערן מיטן כַּח פון הַשֵּׁם יתְבַרֵּךְ.

[וכל שכן בדורות האחרונים, ולענין גאולה העתידה, וואָס] בעונותינו הרבים ס'איז נישטאַ [די צדיקים] ווער ס'זאל צוהעלפן.

'אַמאַל' איז געווען אַ כַּח פון צדיקים, [אבל עתה] בעונותינו הרבים [נתקיים מה שאומרים]^{טו} מִפְּגִיעַ אֵין בְּעֵדֵינוּ, אונז זעמיר אַזוי ווי מ'זאָגט [בהסליחות], ס'איז בְּמִלּוּא מוֹכֵן הַמֶּלֶךְ^{טז}.

[והעצה הוא רק כי] טאַקע נאָר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַלײן זאל אונז העלפן.

קעו

איבערדעם האָט ער נישט געוואָלט, [וביקש] אִם אֵין פְּנִיָּה הִלְכִים אֶל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה. דאָס קען זיין אַ תְּפִלָּה, און ס'איז טאַקע אַ מְצִיאוֹת [מוכרחת] אויך.
[ווייל] אונז קאָן מיר נישט אַרויס פון דעם חֲשֻׁכוֹת, נאָר מיט הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אַלײן. [און] אַזוי האָפּ מיר, [שזוה כל תקותינו].

קעה

[וכמו שעל הפסוק] וּפְדִינִי ה' יְשׁוּבוּן (ישעי' נא, יא), זאָגט דער מדרש^{יז} ס'שטייט נישט

יְתֵן וְהִיָּה לְכָבֶד וְהוּא גו'. בסיני נאמר (ואתחנן ה, כז), אלמא גיבורים ואמיצי לבב ביראתם היו. (על פי דברי רבינו בדרושים אחרים).

^{טו} בסליחות לערב ר"ה, ולצום גדליה (בפיוט זכור בריית): גוֹאֵל חֶזֶק לְמַעַן פְּדוּנוֹ. רָאָה כִּי אֶזְלַת יְדֵנּוּ. שׁוּר כִּי אֶבְדּוּ חֲסִידֵינוּ. וּמִפְּגִיעַ אֵין בְּעֵדֵינוּ. [נפיוט זה נתקן על ידי רבינו גרשום מאור הגולה].

^{טז} וז"ל רבינו בדרשת הושענא רבה תשכ"ז (לשון קדשו קונטרס שיא ח"א, אות מב): מוֹרֵי וְרִבּוּתִי, אֶסְאֵךְ דּוֹרוֹת זָאָגְט מען שוין מִפְּגִיעַ אֵין בְּעֵדֵינוּ, אֵין מִי יְגִדֵּר גִּדֵּר וּמִי יַעֲמֹד בְּפֶרֶץ, וּמִפְּגִיעַ אֵין בְּעֵדֵינוּ. אָבער מ'האָט נישט געוואוסט 'וואָס' דאָס איז טייטש, מ'האָט געמיינט אפשר [פּשט, שאמרו כן] קעגן די פריערדיגע דורות [שלפניהם]. אָבער בְּעֵנֹתֵינוּ הָרָבִים, הײַנט פאַרשטייט מען די טייטש, בְּמִלּוּא מוֹכֵן הַמֶּלֶךְ.

^{יז} במדרש תהלים (מזמור קז): הוֹדוּ לַה' כִּי טוֹב (תהלים שם, א), אמר רבנן ברכיה בשם רבי חלבו בשם רבי שמואל,

ופדויי משה, [אָדער] ופדויי אהרן, נאָר ופדויי ה', [ווייל] הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אַליין וועט אונז אויסלייזן.

קעט

[און] אַזוי ווי ס'שטייט אין זוהר הקדוש פרשת ויקרא^י, אַזוי ווי דאָס לעצטע מאָל [ביי די מַשָּׁל פֿון] די מַטְרוֹנִיתָא, [שאמר לה המלך] ער מוז אַליין קומען [און] זי אַרויסנעמען פֿון גָּלוּת. נישט אַזוי ווי אין די פריעריגע גָּלוּת'ן [ווען] מ'האַט געשיקט שְׁלוּחִים, [אָבער] ביי דעם לעצטן גָּלוּת וועט זיין נאָר דער בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים אַליין וועט זי אויפשטעלן [לכנסת ישראל] מַעֲפָא. אַזוי זאָגט דאָך דער זוהר הקדוש.

קפ

איבערדעם האָט ער געזאָגט אַם אַיִן פֿנִיף הִלְכִים אַל תַּעֲלֶנּוּ מִזֶּה, [ווייל] ער האָט געזען בְּרוּךְ קָדְשׁ אַז דאָס וועט אַזוי זיין דער^ט [מצב לבסוף].

קפח

סיום התורה - וברכת הקודש

[והנה נשארו לנו בשנה זו^י עוד שני שבועות (תרומה תצוה) מן הימים המסוגלים לתיקון החטא. ועלינו לתקן מה שפגמנו, בתשובה ומעשים טובים המועילים על הכל, ולשוב בתשובה שלימה לפני הבורא כל עולמים, ולבקש רחמי שמים על כלל ישראל הנתונים בצרה ובשביה בכל מקומות מושבותיהם. ויחיי ותן אֵל לָבוֹ, וְעוֹד בּוֹ נִשְׁמָתוֹ יבֹלוּן לַתֵּקֶן הַכֵּל עַל יְדֵי תשובה.

קפט

ונזכה שיתגדל ויתקדש שמוה רבא פְּתִיבּוֹן וּבִיּוֹמִיבּוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל. שנוכה לקדש שם שמים עוד בחיים חיותינו, ולעשות נחת רוח להבורא כל עולמים. ונזכה לישועה שלימה, בכלל ובפרט. ונזכה במהרה לישועה האמיתית, בהתרוממות קרן התורה וישראל, ובהתגלות כבוד שמים עֲלֵינוּ, במהרה בימינו אמן].

מה הוא 'יאמר גאולי ה' (שם, ב), אלו ישראל. וכן ישעיה מפרש ופדויי ה' יִשְׁבּוּן, ולא פדויי אליהו, ולא פדויי מלך המשיח, אלא פדויי ה'.

^י בזהר הק' ויקרא (ו): תא חזי, בכלהו גלוּתא דגלו ישראל, לכלהו שוי זמנא וקצא, ובכלהו חזי ישראל תיבין לקודשא בריך הוא, ובתולת ישראל הוה תבת לאתרקא, בההוא זמנא דגזר עלה. והשתא בגלותא דא בתרא לאו הכי, דהא היא לא תיתוב הכי כזמנין אחרנין. והאי קרא אוכח, דכתיב (עמוס ה, ב) נפלה לא 'תוסיף קום' בתולת ישראל. נפלה ולא 'אוסף להקמה' לא כתיב. ○ מתל למלכא דרגו על מטרוניתא, ואשדי לה מהיכליה לזמנא ידיעא. כד הוה מטי ההוא זמנא, מיד מטרוניתא הוה עאלת ותבת קמי מלכא. וכן זמנא חד, ותרין, ותלת זמנין. לזמנא בתרייתא, אתרוקת מהיכלא דמלכא, ואשדי לה מלכא מהיכליה לזמנא רחיקא. אַמר מלכא, האי זמנא לאו הוא כשאָר זמנין דהיא תיתי קמאי הכי, אלא אַנא איזיל עם כל בני היכלי ואַתבע עלה. כד מטא לגבה, חמא לה דהוה שכיבת לעפרא. מאן חמא יקרא דמטרוניתא בההיא זמנא, ובעותין דמלכא לקבלה, עד דאחיד לה מלכא בידוי, ואוקים לה, ואייתי לה להיכליה, ואומי לה דלא יתפרש מינה לעלמין, ולא יתרחיק מינה. ○ כד קודשא בריך הוא, כל זמנין דכנסת ישראל בגלותא, כד הוה מטי זמנא, היא אַתיאת והדרת קמי מלכא. והשתא בגלותא דא לאו הכי, אלא קודשא בריך הוא יוחד בידהא ויוקים לה, ויתפייס בהדה ויטיב לה להיכליה. ותא חזי דהכי הוה, דהא כתיב נפלה לא תוסיף קום'. ועל דא כתיב (עמוס ט, יא) ביום ההוא 'אקים את סכת דוד הנפלת, היא לא תוסיף קום כזמנין אחרנין, אַבל אַנא אוקים לה, ועל דא כתיב ביום ההוא אקים את סכת דוד הנפלת. אַני אקים את סוכת דוד. מאן סכת דוד, דא בתולת ישראל. הנפלת, כמה דכתיב נפלה. ודא היא יקרא דבתולת ישראל, ותושבתא דילה.

^ט ההמשך מכאן ואילך חסר על הריקארדינג, ונשלם בלשון הקודש מקונטרס דברות קודש, ומהנרפס בדבר"י.

^ב שהיא שנה מעוברת.

